

B Á R D O S P Á L

Fagypont alatt

1969. július 17-én 22 óra 07 perckor — hivatalos jegyzőkönyv szerint — Lajos Béla takarékpénztári tisztviselőhöz így szólt a felesége. „Béla! Vége a műsornak. Miért nem zárod el?” Aztán mert Lajos Béláné szül. Csányi Borbála mosogatás céljából a konyhában tartózkodott, még egyszer beszólt: „Béla! Elaludtál?” Miután válasz nem érkezett, az asszony bement, és férjét a fotelban mereven ülve találta. Elzárta az üres csatornával zúgó televíziókészüléket, s megrázta férje vállát. Lajos Béla mozdulatlanul ült, semmiféle módon nem reagált. Miután a költögetés eredménytelen maradt, és a férfi testhőmérséklete feltűnően hideg volt, az asszony mentőért telefonált. A mentőorvos, dr. Bernáth Dénes med. univ. így foglalta össze a további eseményeket:

„22 óra 21 perckor érkeztünk a helyszínre. A halott — 37 éves, jól táplált, fiatalos férfi — hullamerevség állapotában ült a fotelban. Semmiféle külsérelmi nyomot nem találtam. A tetem feltűnő hidegsége miatt 22° C szobahőmérséklet mellett, felesége kívánságára meghőmérőztem. —1° C-t mértem. Életjelenséget nem tapasztaltam, kísérletet tettem a mesterséges légzésre, eredménytelenül. Injekcióval próbálkoztam, a tű azonban pengő hang kíséretében lepattant a bőrfelületről, majd erőteljes nyomást alkalmazva, eltört. Közben figyelemre méltó változásokat tapasztaltam, a holttest egyre üvegszerűbb lett, majd szabályosan jéggé dermedt. A mentőkocsiban szállítás közben csepegni kezdett, ezt követően formálisan elfolyt. Üvegedénybe fogtuk fel vegyelemzés céljából. Az elemzés a vízben némi ásványi sót és jégkristályra emlékeztető fehérjéket talált. Az esethez hasonló eddigi praxisomban nem fordult elő, az orvosi szakirodalom sem ír le — legjobb tudomásom szerint — hasonlót. A kázus előtt teljesen tanácstalanul állok, arra semmiféle magyarázatot nem találok.

Az elhunyt — illetve elfolyt — felesége (szül. Csányi Borbála, anyja neve Egresi Borbála), orvosilag értékelhető információval nem szolgált. Hivatalos felkérésre tanúk előtt elmondta, hogy férjével tizenkét éve éltek együtt zavartalan, boldog házasságban. Férjének kisgyermek korában kivették a manduláját, néhány alkalommal orvosi kezelésre szorult. (Diag.: bronchitis.) Időnként gyomorgörcsre panaszkodott, ez összefüggésben lehet a hüvelyesek fogyasztásával. (Kedvenc étele: sólet, füstölt kolbász.) Más, orvosilag értékelhető észrevétele nem volt, bár feltűnt neki, hogy az utóbbi három-négy évben férje eléggé hidegen fogadta a házassáltre irányuló kezdeményezéseit. Elmondta még, hogy férje, néhai Lajos Béla tisztviselő csendes, otthonülő ember volt, szeszes italt nem ivott, a cigarettáról és feketekávéról lemondott, mióta autóra gyűjtöttek. Fiatalabb korában élénkség és jókedv jellemezte,

később egyre szótlanabb lett, ez arányban állt a házasságban töltött évekkel. Munkaidején kívül horgászott és televíziót nézett, fél éve sincs még, hogy utoljára beszélgetett feleségével egy tánczenei műsorról. Öngyilkossági tervei sohasem voltak, különösebben soha semmi iránt nem érdeklődött. Mást nem tud, soha ilyen jó férje nem lesz, örökké gyászolni fogja, kelt mint fent, előttünk mint tanúk előtt, aláírás, a jegyzőkönyv hiteles, pecsét.

Közvetlen főnöke szerint: »... példás munkafegyelemmel dolgozott, többször kapott prémiumot. Munkáját — gombokat nyomott le számítógépen — kifogástalanul végezte. Munkatársaival jó viszonyban volt, korábban részt vett egy vállalati rendezvény és néhány névnap szervezésében, később csak hivatali kötelességének gondos ellátásával építette a szocializmust, de eredményesen. Megfontolt komolyság jellemezte, munkatársainak a totócédula kitöltést végett feltett kérdéseire »minden lehetséges« szavakkal válaszolt. Elhunytát mindenki szívből fájlalja.«

A rendőrség vizsgálatot nem indított, mert bűncselekménynek még gyanúja sem merült föl, s bár a haláleset oka tisztázatlan maradt, tisztázták azt a jogi kérdést, hogy mindenki maga határozza meg földi maradványainak halmazállapotát.

Az érdekes esetről rövid közlemény jelent meg, de olyan apró betűkkel, hogy senki sem olvasta el, ami a hasonló közlemények közös sorsa a betűtípustól függetlenül is. Így mindenki napirendre tért volna az ügy felett, ha meg nem ismétlődik.

Ezúttal agglegény volt az áldozat. A főbérlő fedezte fel, amint fehér-átlátszóan az ágyban feküdt, s mikor megrázta, darabokra tört. Személyi igazolványát Varga Györgynek hívták, korábban vesehomok panaszokkal kezelték, csendesen, feltűnés nélkül élt, egyetlenegyszer került életében nagyobb nyilvánosság elé, mikor labdarúgó-mérkőzés szünetében kalappal beleintegedett a kamerába. A pártból és a szakszervezetből sok évvel azelőtt kilépett, mert nem akart tagdíjat fizetni, lakásán több tucat régi Színházi Élet-et találtak, azokat olvasgatta. Halála után egy csapásra híres ember lett belőle; mert esetéről tudomást szerzett egy újságíró.

Néhány részlet a cikkéből: „Rejtélyes haláleset. Holtan találták albérleti lakásában Varga György lakatost, a Lakatgyár dolgozóját. Halálának oka ismeretlen. A különös a dologban, hogy holtteste üvegszerűvé vált és összetört, majd elolvadt, mint a jég. Orvosi vélemény szerint nem valószínű, hogy influenzás szövödményről lenne szó. A dolog mégis szót érdemel. Az orvostudomány mai fejlettsége mellett sokkal többet kellene tudnunk erről a betegségről. Legyen ennek az egyszerű lakatosnak a halála intő jel közegészségügyünk felé, hogy sok még a tennivaló dolgozó népünk jobb orvosi ellátása és a tudományos munka frontján. Itt az eredménye annak, hogy a végzős fiatal orvosok egy része — természetesen egy elenyésző része — vonakodik falura menni. A felelősség azonban itt nem áll meg. Föl kell vetnünk a kérdést, mennyiben hibás az egész társadalom. Dolgozó népünk áldozatos munkával létrehozta a népegészségügy anyagi bázisát, de még messze vagyunk attól, hogy egy egyszerű lakatos rejtélyes halála valóban társadalmi ügy legyen. Nevelési kérdés ez, a szocialista erkölcs bizonyos mértékű kialakulatlanságának intő jele.” „Varga György halála fákljaként világít ugyan, amely kijelöli orvostudományunk további fejlődésének ragyogó távlatait, de sosem szabad arról megfeledkezni, hogy véglegesen legyőztük a tüdőbajt, amit pedig mor-

bus hungaricusnak hívtak az egész világon. Elért eredményeink köteleznek a további feladatokra.”

A cikkre felfigyelt a Szabad Európa. „A vörös orvosok tehetetlenek” című kommentárjában arról beszélt, hogy miután a magyar egyetemeken anatómia, belgyógyászat és más szakmai ismeretek helyett csak párttörténetet tanítanak, s a magyar gyógyszeripar termékeit kizárólag külföldre szállítják, az orvosok a legegyszerűbb esetekben is tanácsstalanok. Azt a feltevést is megkockáztatták, hogy a kormányzat így tünteti el politikai ellenfeleit, hisz korábban Varga György a rendszer szemében megbízhatatlan bánkúti búzafajta visszaszorítása és a labdarúgó-szövetségi kapitány leváltása miatt tiltakozásból kilépett a pártból. Ez utóbbi állítás hír formájában bejárta az úgynevezett szabad világ sajtóját, különösen sokat idézték mindenütt, ahol nagyobb leszámolásra került sor baloldali politikuskokkal.

Itthon azonban szél sem rezdült, míg „Nyugalanságra semmi ok!” címmel meg nem jelent a hivatalos orvosi cáfolat, amely megmagyarázta a járványos betegség és a fertőző betegség közötti különbséget, azt állítván, hogy az ún. „üveghalál” elszigetelt jelenség, és ha járványos formát öltene is, fertőzéstől nem kell tartani. Mindenesetre tanácsos sokat szellőztetni, télen öltözzünk rétegesen, és fogyasszuk el a savanyú káposzta levét is.

Kitört a pánik. Mindenki az üveghalálról beszélt a munkahelyén, és bár ezt senki se javasolta, a széles néprétegek szokásos gyógymódjukhoz fordultak, óriási kalapkúrákkal védekeztek. Talán a pálinkafogyasztás volt az oka, talán más, de a rejtélyes kór továbbra is csak korlátozottan szedte áldozatait. Minden csoda három napig tart. Néhány újabb eset után mindenki napirendre tért a dolog felett, bár ez nem járt együtt az egy főre eső alkoholfogyasztás csökkenésével. Csak az orvosok és sírásók estek kétségbe. Utóbbiak a kenyerüket féltették, valljuk be, teljes joggal. Ha ez az elfolyás általánossá válik, öreg korokra mehetnek átképzésre, ami bizony elég kellemetlen állapot. Az orvosok nem késlekedtek. Nagy erőfeszítéssel elérték, hogy az üveghalálra és a vele összefüggő kérdésekre teljes hírzárlatot rendeltek el. Ez volt egyetlen eredménye fáradozásaiknak. A végzetes kórnak nem találták a kórokozóját, nem tudtak boncolási eredményekhez jutni, pedig külön intézetet állítottak fel a kutatás feladataira. Több tudományos dolgozat és még több tudományos fokozat származott ezekből a kutatásokból, végül azonban közmegegyezéssel az üveghalált gyógyíthatatlan betegségnek fogták föl, mint az influenzát. Ez a megoldás mindenkit kielégített, kivéve az üveghalál áldozatait és az influenzásokat. Rajtuk orvosi tanácsokkal segítettek.

Ha megoldani nem is sikerült a rejtélyt, bizonyos megfigyelések azért összegyűltek. Szakkörökben feltűnést keltett, hogy vannak emberek, akiknek testhőmérséklete lefelé ingadozik, méghozzá olyan mértékben, hogy a hagyományos hőmérő nem is jelzi (34,8 alatt). Sőt. Mikor egy gépkocsivezetőt orvosi vizsgálatnak vetettek alá — az illető fényes nappal elütött egy vak öregasszonyt a gyalogátjáró kellős közepén —, fagypontra körüli hőmérsékletet mértek. Az illető még vizsgálati fogsága idején üveghalált halt, ahogy várni is lehetett. Utolsó napjait orvosok figyelték, és leírták állapotát.

Néhány mondat jelentésükből: „A beteg teljesen közönyös volt. Tettének súlyát nem fogta föl. Minek mászott a kerék alá a vén hülye? — ez volt minden reakciója. Szellemi képességeinek végig birtokában volt, a megismételt tesztvizsgálatok átlagos intelligenciafokot, normális szellemi képességeket mutattak. Pulzus norm., EKG norm., EEG norm., szemfenékvizsgálat nega-

tív, vérnyomás 150/80, testhőmérséklet +3, -1° között. A beteg a labdarúgó-eredményeken kívül semmi iránt sem érdeklődött, beszélni főleg az időjárásról volt hajlandó. Kissé gátlásos, befeléforduló személyiség, szociális kapcsolatot teljes hiányával és némileg kompenzált agresszivitással.”

A másik érdekes eset egy ideggógyász prakszisában fordult elő. Feleség cipelte hozzá a férjét impotencia, teljes elhanyagolás, nagyfokú közömbösség panaszokkal. Az ideggógyász a kézfogásnál érzett hideg miatt hőmérőzött a szobahőmérővel, fagypont körüli hőmérsékletet mért. A férfi még két hétig élt, s az ismert körülmények között elhunyt.

A következő dokumentált esetben a férj megfigyelései voltak érdekesek. Elmondta többek közt néhai feleségéről, hogy idézünk: „...A keze egyre hidegebb lett. Korábban este megbeszéltük a világ dolgait, de ez valahogy abbamaradt az ő hibájából. Próbáltam társaságba vinni, de a lakásunkon kívül semmi sem érdekelt. Egyre csak takarított, takarított és egyre hidegebb lett. A pénz, egyedül a pénz érdekelt. De nem azért hogy elköltse, szó sincs róla. Ha nagy néha megittam egy pohár sört, úgy nézett rám, mint a halak, merev szemmel, bár szólni azért sem szólt. Gyűjtötte a pénzt a takaréokban. Veszekedni nem veszekedett, hangja alig volt. Csak gyereket nem akart. Azt nem, a viláért sem. És egyre hidegebb lett szegény, egyre hidegebb. És aztán...”

Ezek és a hasonló jelek felhívták az orvosok figyelmét az üveghalált halt emberek közös lelki sajátosságaira. Le is írták tanulmányokban, hogy az üveghalál premorbid szakaszban nagyfokú elváltozást idéz elő a személyiségben, önzés, antiszociális magatartás alakul ki, az egyén elszigetelődik a társadalomtól, kuporgat, magának él, elveszti emberi kapcsolatait, túlértékeli bizonyos vagyontárgyakat, sőt, egyes esetekben televíziófetiszizálásnak nevezett állapot áll elő, az egyed csak akkor képes érzelmenyilvánításra, ha a készülék elromlik. A szellemi színvonal egyes esetekben megközelíti a televízióműsor átlagos szellemi szintjét, ami már klasszikus elmekörtani eset. Mindezen tapasztalatok alapján továbbra is keresték a kórokozót, a megelőzés és a gyógyítás hatékony orvosi lehetőségeit.

Érdekes hipotézist vetett föl a kérdésben egy szociológus. Szerinte az üveghalál nem orvosi-közegészségügyi probléma. A sorrendet kell megfordítani a helyes magyarázat érdekében. Nem az üveghalál előszele teszi beteggé egyesek pszichéjét, hanem bizonyos személyiségtorzulások vezetnek közömbösséghez, kihüléshez, végül a fagyhalálhoz. Ha ez a folyamat nem áll meg, következményei beláthatatlanok. Miután azonban cikkét meg akarta jelentetni, azzal zárta gondolatmenetét, hogy valószínűleg külföldről behurcolt járványról van szó, vagy a kórokozó a múltból maradt itt, és most a légköri viszonyoktól, vagy napfolttevékenység-változástól váratlanul aktivizálódott. Lelkiismeretes ember létére javaslatokat is tett, hogyan lehetne megelőzni a nagyobb bajt. Ez a túlbuzgalma azonban eredménytelen maradt. Részint azért, mert szociológiai tanulmányát csak a többi szociológus olvasta s azok ab ovo nem értettek egyet a másik szociológus cikkével. Másfelől az úgynevezett hasznos javaslatok már régen a vallás fogalomkörébe tartoznak, mint a fohász, könyörgés, ima és káromkodás, senki sem törődik velük, csak a Jóisten írja fel őket. Más források szerint fent nevezett Jóisten viszont nem létezik, vagy legalábbis léte erősen vitatott. Így aztán a szociológus hipotézise közömbös helyet foglalt el a többi magyarázat között, mint pl. az a föltevés, hogy

az egész a rakétáktól van, vagy az az elterjedt nézet, hogy az üveghalál nem más, mint a fiatalkori maszturbáció logikus következménye.

Jelenleg a helyzet biztató. Hivatalos becslések szerint üveghalállal négy-öt száz ember halt meg. Ez a népesség egészéhez viszonyítva nem sok, bár kevesebb is elég lenne. Arra a kérdésre azonban, hogy hány embert fenyeget még az üveghalál, senki sem mer válaszolni. A hőmérőket kivonták a forgalomból.

